

Mariusz Chamarczuk

Inicjatywy związkowo-stowarzyszeniowe emigracji polskiej w Szwecji w XX wieku

Seminare. Poszukiwania naukowe 25, 315-328

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MARIUSZ CHAMARCZUK SDB

INICJATYWY ZWIĄZKOWO-STOWARZYSZENIOWE EMIGRACJI POLSKIEJ W SZWECJI W XX WIEKU

WSTĘP

Zjawisko emigracji z punktu widzenia socjologii jest wydarzeniem bardzo interesującym. Jego złożoność i wieloaspektowość pobudza do prowadzenia badań i analiz w przeróżnych kontekstach sytuacyjno-okolicznościowych. Jednym z ważnych aspektów życia emigracyjnego jest zjawisko tworzenia przyjaznych środowisk, wspólnot, struktur na obczyźnie, w celu zagwarantowania ciągłości prowadzonej działalności, zabezpieczenia przestrzeni wolności, wspólnych interesów, wzajemnej pomocy i podtrzymywaniu więzi.

Nie ulega wątpliwości, że przedstawiciele każdej grupy narodowej, etnicznej, kulturowej, powodowani różnymi przyczynami i okolicznościami do opuszczenia kraju pochodzenia, zmuszeni do odnalezienia swego miejsca w regionie imigracji organizują się w przeróżne struktury. Są to ogólnie funkcjonujące, popularne formy zrzeszania się znane jako: związkowe, stowarzyszeniowe, zawodowe, federacyjne, religijne, kulturalne, oświatowe, czy też mniej formalne, które można zakwalifikować jako rodzinne lub towarzyskie. Jest to prawidłowość charakterystyczna dla większości grup emigracyjnych, mająca swe źródło w naturalnej potrzebie posiadania sprzymierzeńców w obcym środowisku oraz instynkcie walki o przetrwanie, a także w głębokiej potrzebie lepszego i sprawniejszego działania w celu ochrony własnych praw i interesów. Działania te mogą posiadać motywacje czysto patriotyczne, moralne i religijne oraz ekonomiczno-materialne. Mają one różne cele, ale wśród nich ważne miejsce zajmuje chęć przechowywania i przekazywania następnym pokoleniom idei, cech, postaw postrzeganych jako wartościowe.

Wychodźstwo polskie, czy też Polonia (choć z racji historycznych i metodologicznych nie powinno się tych określeń emigracji polskiej utożsamiać) rozpro-

szona po całym świecie¹ jest pod tym względem przykładem bardzo znaczącym². Kultuwując bogatą historię kraju pochodzenia, przesiąkniętą od początku istnienia państwa polskiego imperatywem oraz koniecznością walki o ziemię (obrony przed najeźdźcami, obroną kultury powstającej na granicy Wschodu i Zachodu, strzeżeniem chrześcijańskiego dziedzictwa przed najeźdźcami muzułmańskimi, aż do funkcji przedmurza walki z napierającym na zachód Europy komunizmem), wytworzyła sprawdzone mechanizmy obronne. Ukształtował się w Polakach na przestrzeni dziejów instykt samozachowawczy sprawiający, że w momencie zagrożenia są razem, pomagają sobie nawzajem, budują wspólny front i strategię obrony. Gdy pojawia się dobrobyt, spokój, sielankowość, szansa rozwoju gospodarczego bez istnienia realnego zagrożenia, pojawia się *syndrom krótkiej pamięci* określony postawą zapominania kim jesteśmy i „skąd nasz ród”. Przysłowiowe „mieć” przestania nam bardziej znaczące i ważniejsze dla funkcjonowania narodu „być”.³

Z takim dziedzictwem i podobnymi postawami zachowań Polacy funkcjonowali i funkcjonują w społeczeństwach państw, które wybrali na zamieszkanie. Nie ulega wątpliwości, że emigracja tzw. niepodległościowa, wychowana w duchu i według pięknych, szczytnych idei romantycznego patriotyzmu, nie pogodzona z zaistniałymi faktami po Traktacie Jałtańskim, dała swoimi poczynaniami, Polakom na całym świecie i w ojczyźnie, przykład wierności, sumiennosci i uczciwości (głównie na Wyspach Brytyjskich, we Francji, Stanach Zjednoczonych, ale także w Holandii, Włoszech, Niemczech oraz Skandynawii). Z drugiej strony należy również pamiętać, że byli także tacy emigranci, przedstawiciele Polski Ludowej, którzy dla zwykłego zysku, z powodu chłodnego wyrachowania angażowali się w działalność organizacyjną w celu zapewnienia sobie dostępu do łatwego utrzymania i pozostania za granicą. Była także grupa osób, nazwijmy ją *agenturalną*, będąca na usługach władz demokracji ludowej, której zamierzonym celem i zadaniem było penetrowanie oraz infiltrowanie poszczególnych osób oraz organizacji, zwłaszcza o ideach sprzecznych z socjalistycznymi, w celu zbierania informacji o działaczach, przedsięwzięciach, a także w celu rozbijania jedności, wzniecania nieporozumień, swarów, animozji, waśni.

¹ Por. *Polska Diaspora*, Wydawnictwo Literackie, red. A. Walaszek, Kraków 2001.

² E. Michalik, *Organizacje Polskie w Szwecji w świetle polityki migracyjnej państwa szwedzkiego (1945–1992)*, rozpr. doktor. napisana na Wydziale Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w 1995, Wydanie próbne staraniem Archiwum Emigracji Polskiej w Szwecji (AEP), Sztokholm 1995, Salezjański Ośrodek Dokumentacji Duszpasterstwa w Szwecji SODD.

³ Por. G. Marcel, *Być czy mieć*, Warszawa 1986; Jan Paweł II podczas podróży apostolskich do Ojczyzny podkreślał w swym nauczaniu znaczenie właściwego podejścia w życiu moralnym do tych dwu ważnych elementów życia narodowego, społecznego i osobistego.

1. TWORZENIE SIĘ DZIAŁALNOŚCI ZWIĄZKOWEJ NA FUNDAMENCIE ETOSU NIEPODLEGŁOŚCIOWEGO

Podejmując próbę analizy i przeglądu organizacji polskich w Szwecji należy rozpocząć, chronologicznie, od „Polskiego Komitetu Ratunkowego”. Powstał on jesienią 1915 roku, a jego pierwszym prezesem został Alf Pomian-Hajdukiewicz.⁴ Komitet zajmował się głównie budzeniem świadomości wśród Szwedów o potrzebie przywrócenia Polsce bytu państwowego, a także w różnoraki sposób pracował dla ulżenia doli rodaków objętych I wojną światową. Powstanie tego Komitetu było możliwe dzięki rosnącemu zainteresowaniu ojczyzną noblistów (Marii Curie-Skłodowskiej i Henryka Sienkiewicza).⁵ Z tej potrzeby powstał także w 1915 roku wśród Szwedów „Komitet Szwedzki dla Polski”, którym kierował prof. Oskar Montelius.⁶ W obu tych organizacjach podjęła działalność św. Urszula Ledóchowska przebywająca w tym czasie w Szwecji (1914-1918), zaangażowana (obok działalności wychowawczo-duszpasterskiej) w dzieło odzyskania przez Polskę niepodległości.⁷

Od 6 lutego 1934 roku, w okręgu sztokholmskim zaznaczyła swoją działalność organizacja o nazwie „Ognisko Polskie”, integrująca Polaków „bez różnicy przynależności państwowej”⁸. Była raczej klubem towarzyskim, chociaż o charakterze typowo propolskim. Jeden z polskich dyplomatów przebywający w Sztokholmie, podczas spotkania „Ogniska Polskiego” zaznaczył, że jego działalność może mieć wkład w szerzenie kultury polskiej na obczyźnie: „Zgromadzonym w *Ognisku Polskim* w Sztokholmie rodakom, życzę w tak patriotycznej pracy najlepszego powodzenia dla dobra idei polskiej”⁹. Po 1939 roku organizacja ta przemianowała się na „Klub Polski Ognisko” tworząc z „Polskim Komitetem Ratunkowym” wspólny program wspierania rodaków po wybuchu II wojny światowej. Tworzono uchodźcom z Polski miejsce rodzinnego, swojskiego nastroju¹⁰, solidaryzując się z ich trudną sytuacją.

Na południu Szwecji, w okręgu Malmö, Bromölla i Oskarström zaznaczył swoją działalność „Związek Polaków w Szwecji”, powstały 1935 roku. Do głównych jego zadań należało kultywowanie i rozwijanie kultury oraz tradycji pol-

⁴ Por. E. Michalik, *Organizacje Polskie w Szwecji...*, dz. cyt., s. 45.

⁵ Por. tamże, s. 44.

⁶ Por. tamże, s. 43.

⁷ Por. *Materiały do beatyfikacji Urszuli Ledóchowskiej*, Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Szwecji – *Sztokholm*, T. I.

⁸ Por. A. Nills-Ugglä, *Polacy w Szwecji w latach II wojny światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1996, s. 80.

⁹ Tamże, s. 81.

¹⁰ Por. „*Księga Pamiątkowa Ogniska Polskiego w Sztokholmie*”, Polski Związek Byłych Więźniów Politycznych w Sztokholmie, AEP w Sztokholmie.

szych spośród Polaków mieszkających w Szwecji. Związek działał bardzo pręźnie i aktywnie w czasie II wojny światowej. W 1942 roku członkowie tej organizacji zorganizowali w Malmö ogólnoszwedzki zjazd, w którym wzięło udział ok. 100 uczestników. Ogłoszono, że jest to naczelną organizacją Polaków w Szwecji.¹¹

Kolejną, bardzo znaczącą i zasłużoną organizacją, powstałą zaraz po wybuchu II wojny światowej (8 września 1939 roku), był „Polski Komitet Pomocy”.¹² Członkowie określili zadania konkretnie i jasno: „Celem Komitetu jest roztaczenie opieki moralnej i doraźnej nad Polakami w Szwecji oraz wedle możliwości niesienie pomocy ofiarom wojny w Polsce.”¹³ Starano się realizować podjęte postanowienia i udawało się to z dużym powodzeniem. Środki finansowe przeznaczane na działalność pochodziły głównie od przedstawicielstwa Rzeczypospolitej Polskiej, z Szwedzkiego Ministerstwa Opieki Społecznej oraz z organizowanych zbiórek i składek członkowskich. Nawiązywano szerokie kontakty z organizacjami szwedzkimi (robotniczymi, przemysłowymi, zawodowymi oraz kobiecymi). Głównymi sprawami należącymi do stałych zajęć członków Komitetu, była „rejestracja polskich uchodźców w Szwecji, dawanie zasiłków, szukanie *dachu nad głową*, załatwianie formalności z władzami szwedzkimi takich jak wiza i prawo do podjęcia pracy oraz pośredniczenie w jej znalezieniu”¹⁴. Aby sprawnie informować o wydarzeniach w Polsce i na świecie oraz podnosić ducha optymizmu, staraniem Komitetu wydawano regularnie tygodnik pt.: „Wiadomości Polskie”. Polski Komitet Pomocy istnieje i funkcjonuje do czasów współczesnych w ramach „Kongresu Polaków w Szwecji” (będzie o nim mowa w dalszej części niniejszego opracowania). W czasach obecnych głównym zadaniem tej zasłużonej organizacji, którą kierowało wielu znanych działaczy niepodległościowych¹⁵, jest przede wszystkim szczerze zadanie i troska o utrzymanie oraz uchronienie od zapomnienia szczególnych miejsc pamięci, zwłaszcza o polskie, zabytkowe groby znajdujące się na katolickiej części cmentarza *Haga Norra* w Sztokholmie.¹⁶

Kolejną ważną organizacją, powstałą w czasie trwania II wojny światowej (1 grudnia 1943 roku), była „Delegatura Polskiej Opieki Społecznej” na Kraje Skandynawskie. Jej działalność obejmowała opiekę nad Domami Polskimi, nad zdrowiem uchodźców, organizowała zasiłki pieniężne, dary w naturze, szkolnictwo w miejscach przebywania Polaków i opiekę duszpasterską – co było bardzo

¹¹ Por. E. Michalik, *Organizacje Polskie w Szwecji...*, dz. cyt., s. 69.

¹² Por. K. Matuszak, *Polski Komitet Pomocy w Szwecji*, w: *Polacy w Szwecji po II wojnie światowej. Materiały sympozjum*, Sztokholm 1991, s. 13–21.

¹³ A. Nills-Uggla, *Polacy w Szwecji w latach II wojny...*, dz. cyt., s. 83.

¹⁴ Tamże, s. 84.

¹⁵ M. Potworowska, A. Pomian-Hajdukiewicz, W. Patek, J. Urbański, M. Teleszewski, S. Palicki, K. Matuszak, B. Smejkal, J. Andrzejewski.

¹⁶ Por. B. Smejkal, *Haga Norra – cmentarz katolicki w protestanckiej Szwecji*, Wydanie dokonane staraniem Stowarzyszenia Pisarzy Polskich w Szwecji, Lublin 2000.

znaczące. Ważną rolę organizacja ta odegrała pomagając kilkunastu tysiącom byłych więźniów niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych oraz przeszło pięciu tysiącom Polaków, podczas ich repatriacji do Polski.¹⁷

Godnym zauważenia i wyszczególnienia jest istnienie „Polskiego Związku byłych Więźniów Politycznych w Szwecji”. Powstał z naturalnej potrzeby organizowania się i tworzenia polskiego *lobby* wśród około 14.000 byłych więźniów, przybywających od 1945 roku do Szwecji z niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych.¹⁸ Na pierwszym Walnym Zjeździe w Lund 14 i 15 kwietnia 1946 roku wybrano władze, utworzono komisję samopomocy i pracy oraz komisję kulturalno-oświatową.¹⁹ Ustalono, że związek będzie apolityczny. Tak o nim pisały „Wiadomości Polskie”: „Związek zgrupował w swych szeregach elementy najbardziej aktywne i wartościowe wśród emigracji na terenie Szwecji i dzięki temu stał się punktem oparcia, moralnym i ideowym, dla każdego uchodźcy. Stojąc na stanowisku całkowitej apolityczności, ma Związek możność skupienia ludzi ze wszystkich sfer i o wszelkich poglądach; odzwierciedla on w dość dokładnym przekroju całe miniaturowe społeczeństwo polskie w Szwecji.”²⁰

2. ORGANIZACJE HARCERSKIE I PARAHARCERSKIE

W ostatnich miesiącach wojny zaczął się organizować w Szwecji Związek Harcerstwa Polskiego, którego pierwsze spotkanie odbyło się 14 kwietnia 1945 roku w lokalu wspomnianego wyżej „Ogniska Polskiego” w Sztokholmie. ZHP wydawało biuletyn harcerski pt. „Czuwaj”, przez wiele lat prowadząc pomyślną działalność wychowawczą, edukacyjną i kulturalną wśród dzieci i młodzieży. Po stopniowym wykruszaniu się działaczy harcerskich, związek zaczął zanikać i obumierać. Reaktywowany w 1986 roku jako ZHPpgk *Obwód Szwecja*, prowadził aktywną działalność w strukturach „Kongresu Polaków w Szwecji”. W 1991 roku z szeregów Związku Harcerstwa Polskiego wyłoniła się grupa harcerzy, tworząc Niezależny Hufiec Harcerstwa Polskiego Leśna Szkoła – „Kaszuby”, o charakterze skautingu rodzinnego z elementami tradycyjnego harcerstwa polskiego.²¹ Ogólnie rzecz biorąc, harcerstwo to od początku istnienia posługiwało się stylem i metodą wychowawczą kultywującą tradycje harcerskie, ale było także miejscem oddziaływania katechetycznego, bardzo popularną formą wśród grup emigracji

¹⁷ Por. A. Nills-Uggla, *Polacy w Szwecji w latach II wojny...*, dz. cyt., s. 90–91.

¹⁸ Por. tamże.

¹⁹ Por. tamże.

²⁰ „Wiadomości Polskie” z 1946, nr. 15, s. 4, cyt. za: j.w., s. 104.

²¹ W procesach integracyjnych następuje interakcja skierowana na współprzenikanie się kultur. Uwidacznia się to także w pewnym gloryfikowaniu i zachwycie nad innymi formami działalności sprawdzonymi w miejscu imigracji. Być może podjęta próba utworzenia polskiego harcerstwa na emigracji na wzór skautingu była naturalnym skutkiem postępującej integracji kulturowej.

polskiej, nawiązującą do etosu niepodległościowego, patriotycznego i żołnierskiego. Żeby rzucić nieco światła na tematy harcerskie, bardzo ważne w środowiskach emigracji polskiej, przeprowadźmy bardziej szczegółową ich analizę w odniesieniu do Szwecji, z punktu widzenia duszpasterstwa wśród harcerzy.

Struktury Związku Harcerstwa Polskiego na obczyźnie po II wojnie światowej bardzo szybko przybrały konkretne kształty. Komenda Główna została utworzona w Londynie przy Rządzie Polskim.²² W różnych krajach europejskich, ze zmienną częstotliwością i gorliwością, związek był ciągle obecny wśród młodzieży i dzieci. W procesie powstawania Obwodów ZHP w krajach europejskich, powstał także „ZHP-Szwecja”. Po odrodzeniu się związku, tymczasowym delegatem Naczelnictwa ZHP na Szwecję został dr Zygmunt Stankiewicz (dn. 25 czerwca 1986 roku) z nominacji Prezydenta RP na Obczyźnie Ryszarda Kaczorowskiego.²³ Jednak z powstałego Obwodu ZHP, pod wpływem zaistniałych animozji i nieuporządkowanych ambicji, wyłoniły się po kilku latach działalności „dwa harcerstwa”, a może właściwiej należałoby określić, że od już istniejącego „Związku Harcerstwa Polskiego poza granicami kraju”, odłączyła się grupa instruktorów tworząc Niezależny Hufiec Harcerstwa Polskiego – Leśna Szkółka „Kaszuby”.²⁴ Podział dotyczył przede wszystkim regionu Sztokholmu. Obie organizacje miały *szczerą wolę służyć Bogu i Ojczyźnie*, obie pragnęły wychowywać w duchu chrześcijańskich wartości, patriotyzmu i zachowywania tradycji, ale oddzielnie. Na podstawie analizy dostępnych dokumentów odnosi się wrażenie, że jednym z wielu powodów podziału (personalnych, finansowych, kompetencyjnych, ambicjonalnych) był jakiś ukryty konflikt, który dzisiaj trudno jednoznacznie wyjaśnić i nazwać. Niektóre dokumenty świadczą również o braku tolerancji

²² Por. *Harcerstwo na obczyźnie*, w: *Leksykon Harcerstwa*, red. O. Fietkiewicz, Warszawa 1988, s. 139–142.

²³ Zgodnie z treścią pisma Naczelnictwa ZHP w Londynie do dr. Zygmunta Stankiewicza z dnia 23.04.1991 r. w sprawie utworzenia nowego Okręgu ZHP w Szwecji i zwolnienia dh. Zygmunta Stankiewicza z pozytywnie wypełnionej funkcji delegata. Cały pakiet dokumentów dotyczących zmian organizacyjnych w Związku Harcerstwa Polskiego w Szwecji i komplikacji, jakie z tego faktu powstały, przekazała Polskiej Misji Katolickiej w Sztokholmie jedna z instruktorek harcerskich, w dniu 20.08.1991r., Arch. PMK Sz, T. – *Związek Harcerstwa Polskiego*.

²⁴ W następujący sposób przedstawiały się początki: *„W trakcie obozu letniego 1991 roku powstała idea powołania niezależnej od centrum dyspozycyjnego w Londynie organizacji harcerskiej. Miała to być organizacja nawiązująca bezpośrednio do tradycji przedwojennego harcerstwa, dość surowo traktującego dyscyplinę i statutowe zobowiązania, niezależna od politycznych czy personalnych uwarunkowań. Ideą podstawową nowej organizacji harcerskiej miała się stać wyłącznie praca z dziećmi i młodzieżą w oparciu o metody i ideały pierwszych organizacji skautingowych, zgodnie z zasadą ciągłej pracy nad sobą w duchu Prawa Harcerskiego i dogmatów wiary katolickiej”*, J. M. Klich, *Niezależny Hufiec Harcerstwa Polskiego w Szwecji – wydanie specjalne z okazji 5 rocznicy powstania*, Sztokholm 1996, s. 6.

religijnej wpływowej grupy działaczy, wrogo nastawionych do sposobu wyznawania wiary katolickiej przez inną część ZHP.²⁵

Bez wątplenia nowo powstały Hufiec LS „Kaszuby” zorientowany był na wartości chrześcijańskie. Już na początku istnienia instruktorzy oddali swoją działalność pod opiekę Miłosierdzia Bożego i byli pomysłodawcami sprowadzenia do Sztokholmu, do kościoła św. Jana, obrazu Jezusa Chrystusa Miłosiernego. Pomysł ten sfinalizował rektor PMK w Sztokholmie ks. Bogdan Wegnerowski SDB (dn. 10 kwietnia 1994 roku). Ks. B. Wegnerowski SDB był także mianowanym przez Komendę Główną w Londynie kapelanem ZHP w Szwecji.²⁶ Należy niestety stwierdzić, że hufiec ZHP po podziale zaczął podupadać organizacyjnie. Po pewnym czasie prowadził jednak dalszą działalność. Obie organizacje nadal prowadzą samodzielną, oddzielną, pracę wychowawczą wśród dzieci i młodzieży.

Wśród innych prób prowadzenia działalności harcerskiej należy wspomnieć, że pod koniec lat 90-tych powołano do istnienia grupę wodniacką – Szczep „Bałtyk”, którego komendantem został dh Zygmunt Zieliński. Gromadzi on młodzież o zainteresowaniach żeglarskich.

3. INNE POLSKIE ORGANIZACJE NIEPODLEGŁOŚCIOWE

Z analizy dostępnych dokumentów i poszukiwań dotyczących okresu powojennego w Szwecji wynika, że wśród Polonii pojawiały się organizacje różnego charakteru. Nie brakowało wśród nich przedstawicielstwa byłych żołnierzy kampanii wrześniowej, żołnierzy Armii Krajowej, członków Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i osób zagrożonych rządami komunistycznymi w Polsce Ludowej. Powstało więc Stowarzyszenie Polskich Kombatantów, zgodnie z nadesłanymi z Londynu w listopadzie 1946 roku wskazówkami władz wojskowych.²⁷ Była to

²⁵ Delegat ZHP poza granicami Polski na terenie Szwecji dr Zygmunt Stankiewicz w jednym z listów do ówczesnego rektora PMK w Sztokholmie ks. Bogdana Wegnerowskiego SDB podejmuje problem nieporozumień między harcerzami (m.in., że nie jest to prawdziwe harcerstwo, a co najwyżej może być harcerstwem katolickim) – podczas spotkań organizacji *Sveriges Unge Katoliker*. Wpływa to negatywnie na obraz harcerstwa polskiego w Szwecji i na jego relacje z Kościołem katolickim. Hufiec *Kaszuby* od początku działalności przyjął jako obowiązujące i zobowiązujące zasady wiary katolickiej i prosi o moralne wsparcie dla inicjatyw wychowawczych i organizacyjnych, zwłaszcza w aspekcie zadbania o wychowanie religijne. (List z nagłówkiem: *Kapelan ZHP ks. Bogdan Wegnerowski, Rektor PMK w Sztokholmie*, z dnia 15 kwietnia 1991r.), Arch. PMK Stockholm, T – *Związek Harcerstwa Polskiego*.

²⁶ Nominacja: *Polish Scouting Association – To whom it may concern: Nominacja kapelana ZHP w Szwecji*, z dnia 1.01.1990 wystawiona z polecenia Prezydenta RP na uchodźstwie Ryszarda Kaczorowskiego, podpisana przez Komendanta ZHP na obczyźnie hm Bogdana Szwarzaka, arch. PMK Sz, T. – *Związek Harcerstwa Polskiego*.

²⁷ Por. *Dwadzieścia pięć lat Stowarzyszenia Polskich Kombatantów*, red. J. Wawrzkiwicz, Londyn 1971, s. 200–204.

organizacja wojskowa, mająca na celu utrzymywanie związków służbowych między byłymi wojskowymi i podtrzymywanie gotowości bojowej na wypadek wybuchu III wojny światowej.²⁸ W 1947 roku zawiązało się w Szwecji również „Koło byłych Żołnierzy Armii Krajowej”, wchodzące w skład londyńskiej organizacji założonej przez gen. T. Bora-Komorowskiego. Wstępujących do niej członków bardzo skrupulatnie weryfikowano i sprawdzano z obawy przed infiltracją organizacji przez służby bezpieczeństwa Polski Ludowej.²⁹

Po objęciu władzy w Polsce przez komunistów oraz po wprowadzeniu zmian personalnych w placówkach dyplomatycznych, zaistniała niecierpiąca zwłoki potrzeba i wręcz konieczność utworzenia w Szwecji nadrzędnego organu reprezentującego polskie uchodźstwo. Mogąca przejąć te zadania „Polska Opieka Społeczna” niestety została rozwiązana przez ówczesne polskie władze, na początku 1946 roku. Podczas obrad reprezentantów polskich organizacji kombatanckich, niepodległościowych, społecznych i ideowych, w dniach 29 i 30 sierpnia 1946 roku w Sztokholmie, utworzono „Radę Uchodźstwa Polskiego w Szwecji”. Osiągnięcie to odnotowano jako znaczącą próbę jednoczenia emigracji polskiej w celu zadbania o szeroko pojęte dobro wspólne i dziedzictwo narodu polskiego.³⁰

Jednak, mimo dużej aktywności na początku istnienia (zdobywanie funduszy ze Stanów Zjednoczonych na stypendia dla studentów i umieszczanie ich na uniwersytetach Europy Zachodniej, tworzenie kas pożyczkowych, świetlic środowiskowych, organizowanie kursów języka polskiego), okazało się, że zainteresowanie tego typu działalnością jest małe: uzasadniano ten fakt niedoskonałościami organizacyjnymi.³¹ W efekcie przedstawiciele trzech największych organizacji: „Stowarzyszenia Polskich Kombatantów”, „Związku Polaków w Szwecji” i „Związku Byłych Więźniów Politycznych” połączyli się w jedną organizację o nazwie „Zjednoczenie Polskie w Szwecji”. Miało to miejsce 13 listopada 1947 roku. Celem programowym nowej organizacji było: „zespolenie Polaków w Szwecji, rozwijanie myśli polskiej na obczyźnie oraz działalność kulturalna, oświatowa, sportowa, a także organizowanie imprez rozrywkowych”³². Inicjatywa ta była następną próbą, tworzącą jakby kolejne ogniwo w łańcuchu emigracji polskiej. Kierowanie się pragnieniem niwelowania i wyciszenia międzyorganizacyj-

²⁸ Na podstawie referatu wygłoszonego przez prezesa *Związku Polskich Inwalidów Wojennych* w Anglii, płk. Bolesława Dobskiego podczas II Światowego Zjazdu Intelktualistów, Ludzi Sztuki i Kultury w Barcelonie, organizowanego przez Instytut Badań nad Kulturą Polonijną w Monachium, w dniach 19–23. 10. 2001, mps, arch. PMK Sz, T. – *Polska Rada Kultury*.

²⁹ Por. „Wiadomości Polskie” z 1947, nr. 12.22.3, s. 7, cyt. za A. Nils Ugglą, *Polacy w Szwecji w czasie II wojny...*, dz. cyt.

³⁰ Por. „Wiadomości Polskie” 35 (1946), s. 6.

³¹ Por. A. Nils Ugglą, *Polacy w Szwecji w latach II wojny...*, dz. cyt., s. 115.

³² Tamże, s. 116.

nej, niezdrowej rywalizacji i chęcią powiększenia liczby członków, było z perspektywy czasu i możliwości obiektywnej oceny, właściwym założeniem³³ przynoszącym wymierne skutki i pozytywne owoce w postaci poczucia jedności i świadomości przynależności narodowej.

Z wstępnej analizy wydarzeń wynika jednak, że mimo dobrej woli, mimo wielu wspaniałych i pożytecznych inicjatyw, nie potrafiiono w latach powojennych stworzyć całościowej organizacji reprezentującej interesy społeczności emigracji polskiej w Szwecji. Zjawisko to z pewnością jest złożone, wieloaspektowe, mające wiele przyczyn i nie sposób dokonać jego jednoznacznej oceny. Analizując z dzisiejszej perspektywy nadchodzące wówczas czasy, można z punktu widzenia historii stwierdzić, że sytuacja istniejąca pomiędzy organizacjami niepodległościowymi, a raczej między ich poszczególnymi działaczami, nie gwarantowała jednolitej, zorganizowanej, przemyślanej działalności na rzecz wspierania dążeń niepodległościowych i wolnościowych w Polsce.

Inicjatywy jednoczące podejmowane były przez całe lata, ale w większości staraniem poszczególnych organizacji lub ich wybitnych, aktywnych działaczy. Co pewien czas ożywały wysiłki jednoczenia się, wspólnego działania i przynosiły pewne pozytywne efekty. Doprowadziło to w listopadzie 1981 roku do utworzenia zrębów nowego, „parasolowego” organu integrującego działalność istniejących na terenie Szwecji polskich organizacji niepodległościowych. W dniu 23 października 1982 roku podczas Walnego Zebrania, po różnych dyskusjach i próbach powołano do istnienia organizację o nazwie „Kongres Polaków w Szwecji”.³⁴ Organem prasowym uczyniono miesięcznik „Słowo”, który po pewnym czasie rozbudował tytuł, który przyjął formę: „Słowo Kongresu”. Kongres istnieje do czasów obecnych i skupia organizacje na zasadach federacyjnych, szanując ich niezależność. Skupione są w nim obecnie 22 polskie organizacje o rodowodach i ideach niepodległościowych i katolickich. Są to: Grupa Polska w Uppsali, Komitet Wschodni, Komitet Wsparcia Inicjatyw Społecznych i Charytatywnych w Polsce „QUIZ”, Koło Przyjaciół Fundacji Jana Pawła II w Göteborgu, Polski Komitet Pomocy w Szwecji, Polski Związek Byłych Więźniów Politycznych, Rada Uchodźstwa Polskiego w Szwecji, Stowarzyszenie Polaków w Skaraborgs Län, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów Oddział Szwecja, Stowarzyszenie Polskie w Göteborgu, Towarzystwo Przyjaciół Fundacji Jana Pawła II w Lund, Towarzystwo Przyjaciół Fundacji Jana Pawła II w Malmö, Towarzystwo Przyjaciół Fundacji Jana Pawła II w Sztokholmie, Zjednoczenie Pol-

³³ Por. tamże.

³⁴ Por. L. Gąssowski-Garczyński, *Kalendarium wydarzeń z historii powstania Kongresu Polaków w Szwecji*, w: *25 lat Kongresu Polaków w Szwecji*, Skultuna-Stockholm 2007, s. 28–31. Ten sam autor podaje również, że za datę powołania do istnienia tej organizacji przyjmuje się także pierwsze spotkania informacyjne z dn. 10 i 17 stycznia 1982 r.

skie w Jönköping, Związek Polaków Polonia w Norrköping, Związek Polaków w Finspang, Związek Polaków w Helsingborg, Związek Polskich Katolików w Göteborgu, Związek Wolnych Polaków w Västerås, Związek Żołnierzy Armii Krajowej.³⁵

Kongres odegrał znaczącą rolę w wielu ważnych wydarzeniach powojennej historii emigracyjnej, głównie po 1983 roku: poparł kandydaturę przewodniczącego NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy do otrzymania Pokojowej Nagrody Nobla w Oslo, wystąpił z apelem do rządu szwedzkiego o uruchomienie audycji w języku polskim w Szwedzkim Radio i programów w STV, zwrócił się do szwedzkiego urzędu imigracyjnego o ułatwienie emigracji do Szwecji Polakom z obozów przejściowych w Austrii, uzyskał u dyrektora generalnego Poczty Szwedzkiej przedłużenie okresu możliwości wysyłania do Polski paczek wolnych od opłat, prowadził (i czyni to nadal) szerokie akcje charytatywne dzięki utworzonemu w 1997 roku Komitetowi Wsparcia Inicjatyw Społecznych i Charytatywnych „QUIZ”. Można więc stwierdzić, że „Kongres Polaków w Szwecji” jest platformą skupiającą organizacje i osoby o poglądach patriotycznych i kultywujący etos niepodległościowy.

4. POLSKIE ORGANIZACJE SPOŁECZNO-KULTURALNE W SZWECJI

Kolejny blok organizacyjny nazywany federacją lub zrzeszeniem tworzy Centralny Związek Organizacji Polonijnych w Szwecji powstały w 1977 roku. Koordynował i centralizował on mniejsze organizacje regionalne o charakterze kulturalnym i sportowym. Historycy emigracji polskiej w Szwecji³⁶ zgodnie twierdzą, że geneza tych jednostek organizacyjnych sięga czasów gierkowskich, gdy przy konsulatach Polski Ludowej oraz z ich inspiracji powstawały proreżimowe organizacje bazujące na emigracji zarobkowej, korzystającej z różnych ulg i przywilejów zarezerwowanych dla tej części Polonii, która reprezentowała PRL za granicą. Używano tych organizacji do neutralizowania informacji o represjach prowadzonych wobec opozycji politycznej w Polsce, o czym nie wszyscy działacze musieli wiedzieć. Prowadzona działalność oficjalnie miała charakter kulturalno-oświatowy. W 1990 roku organizacja przemianowała się na „Zrzeszenie Organizacji Polonijnych w Szwecji”.³⁷ Obecnie, po wielu przeobrażeniach związanych ze zmianami systemowymi w Polsce, po zmianie zasad i odejściu od twardego kursu związanego z przeszłością, skupia w swoich strukturach piętnaście organi-

³⁵ Por. www.polskakongressen.org ; „Słowo Kongresu” Pismo Kongresu Polaków w Szwecji, grudzień 2006, s. 1.

³⁶ Zwłaszcza: L. Gąsowski-Garczyński, T. Nowakowski, A. Nils Ugglą. Por. *Zapluty karzeł emigracji*, „Nowa Gazeta Polska” 8 (2002), s. 2.

³⁷ Por. *Nasz Jubileusz – 20 lecie ZOP*, bez aut., „Polonia” 2 (1997), s. 2.

zacji z terenu całej Szwecji. Są to: Klub Polski *Jedność* w Gislaved, Polski Klub Olimpijski w Szwecji, Polski Klub *Humoreska* w Malmö, Polski Związek Kulturalno-Oświatowy *Wista* w Olofström, Polski Związek Kulturalny w Göteborg, Polski Związek Kulturalny w Halmstad, Polski Związek Kulturalny w Karlshamn, Polskie Ognisko *Piast* w Landskronie, Polskie Towarzystwo Kulturalne *Polonia*, Polskie Towarzystwo Kulturalne w Sölvesborg, Stowarzyszenie Polaków w Eskilstunie, Stowarzyszenie Polaków w Norrköping, Stowarzyszenie Polaków w Västerås, Stowarzyszenie Polaków *Ogniwo* w Sztokholmie, Związek *Kwiaty Polskie* w Malmö.³⁸ Jej organem prasowym był do roku 2001 kwartalnik „Polonia” o charakterze kulturalno-historyczno-społecznym. Obecnie jest nim pismo „Suecia–Polonia”, którego redaktorem jest Michał Haykowski, uprzedni redaktor naczelny „Polonii”.

W ostatnich latach, mniej więcej od połowy lat dziewięćdziesiątych, z powodu wykruszania się dawnych działaczy i zamazywania rysu ideologicznego, dzięki napływowi nowych grup Polaków poszukujących dogodnego dla siebie miejsca poza granicami Polski, z pewnością także z racji czysto ludzkich i towarzyskich, następuje widoczna zmiana oraz poprawa relacji pomiędzy wyszczególnionymi dwoma blokami organizacyjnymi. Mimo różnych opcji, zwycięża chyba tendencja lansująca postawę puszczenia w niepamięć animozji i różnic, na rzecz starań o uzyskanie statusu mniejszości narodowej w Szwecji.³⁹ W tym celu niezbędne jest utworzenie nadrzędnego, ponadpodziałowego „ciała” reprezentującego całą Polonię. „Zrzeszenie Organizacji Polonijnych” pretenduje z pewnością do roli reprezentującej Polonię szwedzką, jednak prawdą jest, że reprezentuje jej jedną stronę.

Próba, dobrym zwiastunem lub początkowym przyczynkiem do budowania wspólnego spojrzenia na sprawy polonijne różnych organizacji i stowarzyszeń polskich w Szwecji, była próba budowania porozumienia w ramach niezobowiązującej formy spotkań „Polskiej Rady Kultury” w Sztokholmie i jej odpowiednika w Malmö – „Rady Koordynacyjnej”, będących swoistym forum organizacji polonijnych, gdzie ustalało się kalendarz organizowanych imprez kulturalnych i innych wydarzeń ważnych dla Polonii oraz omawiano sprawy związane z aktual-

³⁸ Por. www.polonia-zop.org; www.poloniainfo.se ; D. Platter, *Zrzeszenie ma już 30 lat*, „Relacje” 7–8 (2007), s. 15–20.

³⁹ Por. A. Szmilichowski, *Sznilichowski o meandrach emigracji*, w: „Relacje” 11 (2001), s. 26; Należy podkreślić, że starania w tym względzie podjął Ambasador RP w Szwecji w latach 1997–2001 Ryszard Czarny, widząc szansę utworzenia lobby polskiego, wykorzystując oficjalną liczbę Polaków (ok. 60. 000 – dane z końca lat 90-tych u.w.), co kwalifikuje do uzyskania statusu mniejszości narodowej, a to z kolei powiększyłoby prawa Polonii w Szwecji. Nie udało się jednak doprowadzić do utworzenia organizacji reprezentującej całą Polonię wobec władz Królestwa Szwecji i wystąpić z wnioskiem o przyznanie praw przysługujących mniejszości narodowej.

nym życiem polonijnym. Czas pokaże, czy wspólny cel pomoże dostrzec także wspólne dobro emigracji polskiej w Szwecji.

5. POLSKIE ORGANIZACJE KATOLICKIE W SZWECJI

Polacy przebywający na emigracji w Szwecji od zawsze okazywali przywiązanie do katolicyzmu i Kościoła katolickiego jako wspólnoty oraz instytucji. Pierwszym przejawem takiego przywiązania było utworzenie „Związku Katolickiego Polaków” w Stora Märke⁴⁰ w południowej Szwecji, utworzonego przez emigrantów z południowej Polski (głównie drwali i rolników). Z kolei w regionie Oskarström, pracujący tam w przemyśle celulozowym Polacy, skupieni wokół ochronki dla dzieci prowadzonej przez ss. Służebniczki Maryi bł. Edmunda Bojanowskiego, wybudowali kościół i rozpropagowali kult maryjny popularny w tym regionie do czasów obecnych.

Po drugiej wojnie światowej, dzięki staraniom byłych więźniów niemieckich obozów zagłady, zwłaszcza dzięki ks. Czesławowi Chmielewskiemu i mec. Bożysławowi Kurowskiemu, utworzono w 1952 roku Polską Misję Katolicką w Szwecji z siedzibą w Malmö. Jej działalność duszpasterska stworzyła przestrzeń dla podtrzymywania polskich tradycji i przez długie lata inspirowała wszelkie przejawy katolicyzmu polskiego w Szwecji, zwłaszcza w organizacjach kombatanckich i niepodległościowych.

Całkowicie nowym impulsem, ożywiającym zaangażowanie Polaków na emigracji w Szwecji w życie Kościoła, był wybór krakowskiego kard. Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową. Nowy duch, zapal i zainteresowanie życiem religijnym pozwoliło na rozwinięcie działalności katolicko-społecznej. W regionie sztokholmskim wypożyczono od protestanckiej parafii kościół pw. św. Jana Apostoła gromadzący jednorazowo ok. tysiąca wiernych. W niedługim czasie rozpoczęła działalność „Polski Związek Katolicki” oraz chór kościelny. Zorganizowano także zajęcia katechetyczne na które uczęszczało ok. 300 dzieci. W tym samym czasie podobne zjawisko można było zauważyć w Göteborgu, w którym utworzono kolejną placówkę Polskiej Misji Katolickiej, a przy niej, jako pomoc w prowadzeniu działalności społecznej utworzono „Związek Polskich Katolików”. Współpraca ta zaowocowała powstaniem Domu Polskiego, będącego centrum życia społeczno-kulturalnego w tym mieście. Wśród katolickiej emigracji polskiej w Szwecji bardzo szybko znalazła konkretne kształty idea utworzenia Towarzystw Przyjaciół Jana Pawła II. Istnieją one w Lund, Malmö, Sztokholmie i Göteborgu, jednocząc Polaków wokół religijno-społecznego nauczania papieża Pola-

⁴⁰ Informację za T. Nowakowskim podają różne opracowania m.in. L. Gąssowskiego-Garczyńskiego oraz A. Szmlilichowskiego, *Polonia w Szwecji: Fala za falą*, „Rejsy” 9.06.2000, s. 20.

ka. Jego wizyta w Szwecji w 1989 roku zainspirowała młodzież polską i polskiego pochodzenia do założenia centralnej organizacji, którą nazwano Polski Związek Młodzieży Katolickiej w Szwecji (Polska Unga Katoliker i Sverige – PUKIS). Miał on jednoczyć inne polskie związki młodzieżowe o charakterze katolickim, zwłaszcza Związek Polonica z Malmö, Związek Harcerstwa Polskiego pgk oraz Polski Związek Młodzieży Katolickiej *Emmaus* ze Sztokholmu.

ZAKOŃCZENIE

Nie jest celem niniejszej analizy dokładne wyszczególnienie i opis wszystkich organizacji polonijnych w Szwecji, których jest obecnie około 70, choć jeszcze niedawno ustalano ich liczbę na ok. 112.⁴¹ Można je obecnie pogrupować wg następującego klucza: organizacje artystyczne, charytatywne, harcerskie, katolickie, kombatanckie, konfederacyjne, koordynacyjne, kulturalne, oświatowe, zawodowe, szwedzko-polskie.⁴² Ich ilość świadczy o dużej aktywności i różnorodności oraz potrzebie dbania o sprawy polskie, co dobrze rokuje na przyszłość.

Należy wyrazić nadzieję, że nowe tysiąclecie wywrze pozytywny wpływ na przedstawicieli organizacji i stowarzyszeń istniejących wśród emigracji polskiej w Szwecji, aby w czasie powszechnego jednoczenia się narodów europejskich i wzmagającego się zjawiska globalizacji czasu postmodernizmu, Polonia szwedzka potrafiła całościowo, w jedności, zadbać o swe interesy materialne, dziedzictwo duchowe i szerzenie rodzimej kultury. Dobitny wkład w tworzenie kultury polskiej wśród emigracji posiada młode pokolenie posługujące się w tym celu osiągnięciami cywilizacyjnymi zwłaszcza Internetem, lecz to jest temat nadający się do odrębnej, szczegółowej i dogłębnej analizy od strony psychologicznej i socjologicznej.

SOCIETY AND UNION INITIATIVES OF POLISH EMIGRANTS IN SWEDEN IN THE 20TH CENTURY

Summary

The emigration phenomenon holds many aspects that present an interesting field of sociological, psychological and cultural studies. One of the characteristics of this phenomenon is the need to unite in order to protect common values, identity, rights and the wish to share important issues with members of the same cultural, professional or religious society. The Polish migrant group in Swe-

⁴¹ Por. E. Michalik, *Organizacje Polskie w Szwecji...*, dz. cyt., s. 151–153.

⁴² Skorzystano z klasyfikacji i pogrupowania dokonanego przez redakcję strony internetowej o nazwie „*Z ręką na pulsie Polonii szwedzkiej. Polonia-info*”, gromadzącej informacje o przejawach i formach działalności polonijnej w Szwecji: www.polonainfo.se

den has its own traditions and clear results in this field. Starting with the interwar period, through the post-war period and the time of ideological war with socialism, the initiatives both from the patriots and those who sympathized with the regime were very lively. Polish Catholics in Sweden holds a high place among the well organized societies.

The following article is an attempt to capture that part of life of Polish emigrants in Sweden, which shows society commitment and other similar initiatives.

Nota o Autorze: Ks. MARIUSZ CHAMARCZUK SDB – doktor socjologii, absolwent UKSW w Warszawie, Kierownik Salezjańskiego Ośrodka Dokumentacji Duszpasterstwa w Szwecji SODD, współpracownik Instytutu Badań nad Kulturą Polonijną i Polaków za granicą (Monachium-Opole) oraz Katolsk Historisk Förening i Sverige, członek-założyciel Towarzystwa Naukowego Franciszka Salezego. Prowadzi badania nad procesami integracyjnymi współczesnej Europy i Skandynawii oraz nad wpływem Kościoła katolickiego na zjawiska integracyjne.

Słowa kluczowe: Emigracja polska, Szwecja, organizacje, stowarzyszenia